

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Viktor Eriksson

Bör aktieboken och aktiebrevet
avskaffas för kupongbolagen?
– Särskilt om de sakrättsliga
konsekvenserna

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Per Nilsén

Termin: VT 2014

Inledning

Summary	3
Sammanfattning	4
Förkortningar	5
1 Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	7
1.5 Forskningsläge	8
1.6 Disposition	8
2 Gällande rätt	9
2.1 Aktiers fria överlåtbarhet	9
2.2 Avstämnings- och kupongbolag	9
2.3 Aktiebok	10
2.4 Aktiebrev	11
2.5 Sakrättsverkningar vid aktieförvärv	12
2.5.1 Kupongbolag	12
2.5.2 Avstämningsbolag	14
3 Aktieboken och aktiebrevet i förarbetsutredningar	16
3.1 Bulvanutredningen	16
3.2 Aktiebolagskommitténs utredning	17
3.2.1 Bakgrund	17

3.2.2	Aktieägarregister	18
3.2.3	Aktiebrevet	18
3.2.4	Aktieboken	20
3.2.5	Övergången	20
3.3	Utredning om ett enklare aktiebolag	21
3.3.1	Bakgrund	21
3.3.2	Aktiebrevet	22
3.3.3	Aktieboken	23
3.3.4	Övergången	25
3.3.5	Regeringens ställningstagande	25
4	Avslutande diskussion	28
	Käll och litteraturförteckning	33

Summary

The purpose of this essay is to examine if the current system for "kuponbolag" is satisfactory or if the rules should be changed. The work is focused on the question of whether or not the share register ("aktieboken") and the share certificate ("aktiebrevet") should be revoked and if so, what should apply instead. A consequence if the latter would happen is that a new property law-moment has to be created. One option that has been discussed in the legislative context is if a central register of shareholders should be imposed instead of the share certificate. The reasons for the abolition of the share certificate are that it entails costs for the companies and is manually burdensome. The reason to retain the current system is mainly that it works with some exceptions. A reform would imply uncertainty and initial costs. If the share certificate should be abolished the question differs on whether the share register shall be increased or eliminated entirely in favour of a central register. The benefits of the share register is that the rules are clear for all parties and that most of the companies involved are small and do not have an interest in adopting a central register. A central register according to proponents means that the ownership structure of companies become more accessible and show a more accurate picture of their ownership in the companies. I am of the opinion that the share certificate should be abolished; partly because stock certificates may disappear, avoiding that the share register causes an incorrect ownership structure and shareholder can more easily take advantage of their rights in rem. As to whether a register is inserted or the shareholders index should stay I am more undecided. It comes down to a question of cost. Both options work satisfactorily and provide adequate rem.

Sammanfattning

Syftet med avhandlingen är att undersöka om nuvarande system för kupongbolag är tillfredställande eller om reglerna bör ändras. Arbetet riktar in sig på om aktieboken och aktiebrevet bör avskaffas och i så fall vad som ska införas istället. En konsekvens om aktiebrevet och/eller aktieboken avskaffas är att ett nytt sakrättsmoment måste införas. Ett alternativ som diskuterats i lagstiftnings-sammanhang är om ett centralt aktieägarregister bör införas ifall aktiebrevet avskaffas. Skälen för att avskaffa aktiebrevet är främst att det medför kostnader för bolagen och är manuellt betungande. Skälen för att behålla nuvarande system är främst att det med vissa undantag fungerar. En reform skulle innebära osäkerhet och initiala kostnader. Om aktiebrevet avskaffas går frågan isär om aktieboken ska utökas eller avskaffas helt till förmån för ett centralt register. Fördelarna med aktieboken är att reglerna är klara för samtliga parter och att de flesta av de berörda bolagen är små och inte har intresse av att ett centralt register införs. Ett centralt register menar förespråkarna innebär att ägarstrukturen i bolagen blir mer lättillgängligt och visar en mer rättvis bild av ägarförhållanden i bolagen. Jag är av åsikten att aktiebrevet bör avskaffas, bland annat eftersom aktiebrev kan försvinna, undvikande att införas i aktieboken medför en felaktig ägarstruktur och att aktieinnehavaren lättare kan tillvara ta sitt sakrättsliga skydd. Vad gäller frågan om ett register ska införas eller aktieboken utökas är jag kluven. Det blir en kostnadsfråga. Båda alternativen fungerar tillfredsställande och ger fullgott sakrättsligt skydd.

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslag (2005:551)
Euroclear	Euroclear Sweden AB
HD	Högsta Domstolen
LKF	Lag (1998:1479) om kontoföring av finansiella instrument
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning I
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SkbrL	Lag (1936:81) om skuldebrev
SOU	Statens Offentliga Utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I takt med att utvecklingen i samhället går framåt behöver också lagstiftningen moderniseras. Att tekniken utvecklas snabbt är tyvärr ingen garanti för att också lagarna gör det. Lagstiftningsprocessen är lång och kantas ofta av ett försiktighetstänk. En lag som genomgått många revisioner genom åren är ABL. Regelverket för kupongbolag tvingar dock bolagen att sköta mycket av arbetet manuellt. Med dagens teknik har flera områden kunnat effektivisera sina verksamheter genom att gå över till ett mer digitaliserat system, ett exempel är det kraftigt minskande användandet av bankböcker. En följd av detta är att det under en längre period har diskuterats, både i lagstiftnings-sammanhang och i doktrin, om systemet för aktiehantering i kupongbolag är föråldrad. Främst rör det aktiebrevet där flera anser att arbetsbelastningen för bolagen hade minskat om det avskaffats. En naturlig del i diskussionen rör aktieboken, bör den utökas om aktiebrev avskaffas eller kanske till och med avskaffas helt till förmån för ett centralt register? Det är frågor av den här typen som har diskuterats i en rad utredningar genom åren. Så sent som i år behandlades dessa frågor av regeringen som dock ansåg att nuvarande system var tillfredsställande. Om en förändring ska ske får det en rad konsekvenser som behöver utredas. Det gäller bland annat de sakrättsliga verkningarna.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att utreda om gällande rätt är tillfredsställande vad gäller aktiehanteringen i kupongbolag eller om reglerna bör ändras. Vid en de lege ferenda-diskussion är det naturligt att undersöka konsekvenserna av en reformerad lagstiftning och vad det kan tänkas få för effekter i praktiken.

Frågeställningarna för arbetet är:

- Bör aktieboken och aktiebrevet avskaffas?

- Vad får det i så fall för sakrättsliga konsekvenser?

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att avgränsa arbetet till frågan om aktiebrevet och/eller aktieboken bör avskaffas för kupongbolag. Fokus är alltså på regelverket för kupongbolag och eventuella förbättringar. En redogörelse över regelverket för avstämningsbolag är dock nödvändig för att få en adekvat helhetsbild över systemet och för att flertalet utredningsförslag förespråkar en modell likt den som gäller idag för avstämningsbolag. Stort utrymme har getts åt de sakrättsliga verkningar vid aktieförvärv då reglerna som en konsekvens av ett eventuellt avskaffande av aktiebrevet och aktieboken behöver ändras. En komparativ utblick har av utrymmesskäl uteblivit med undantag för några korta referenser till lagstiftningen i våra nordiska grannländer.

1.4 Metod och material

Avhandlingen utgår ifrån rättsvetenskaplig metod, vilket omfattar rättskälleläran, juridisk metod samt andra metoder för att studera rätten.¹ Metoden används för att tolka och analysera förarbete, lagtext, praxis och doktrin.

Vid redogörelsen för gällande rätt används främst doktrin och lagtext. För huvuddelen av arbetet som rör frågan om en lagreform är nödvändig har material som presenteras i förarbeten använts. Även ett och annat rättsfall har använts även om praxis funktion i den här uppsatsen är begränsad.

Arbetet utgår ifrån ett kritiskt perspektiv med fokus på de lege ferenda. En given utgångspunkt är självfallet att de lege ferenda och de lege lata inte behöver vara motstridiga. Målet med uppsatsen är därför att undersöka om gällande rätt är tillfredsställande eller om den behöver reformeras och i så fall hur.

¹ Sandgren, s. 39 f.

² Johansson, s. 272 ff.

1.5 Forskningsläge

Frågan om aktiebrevets och aktiebokens vara eller icke har diskuterats flitigt i lagstiftningsammanhang. Oftast har frågan varit en del i en större revision av ABL och således givits ett begränsat utrymme. I såväl förarbetet till 2005 som 2013 års revision av ABL diskuterades frågan ingående men i båda fallen valde regeringen att behålla nuvarande system. Frågan har knappt berörts i doktrinen.

1.6 Disposition

Kapitel två i uppsatsen är att se som en introduktion till ämnet och redogör för gällande rätt. En rad centrala begrepp som är viktiga att ha med sig när utredningsarbetet avhandlas i efterföljande kapitel behandlas även. Det tredje kapitlet går igenom tidigare utredningar rörande regelsystemet i kupongbolag och följs slutligen av en diskussion i kapitel fyra.

2 Gällande rätt

2.1 Aktiers fria överlåtbarhet

Aktier är principiellt fritt överlåtbara enligt 4 kap. 7 § ABL. Av stadgandet framgår att aktien kan vara behäftad med förbehåll enligt reglerna i 4 kap. Det kan till exempel röra sig om ett förköps- eller hembudsförbehåll. Ingenting hindrar dock aktieägare från att avtalsvägen inskränka dispositionsrätten. Vidare är aktien odelbar, det vill säga att den inte kan delas upp i bråkdelar med verkan mot bolaget. Samägande är dock möjligt men då krävs det att ägarna utövar sina rättigheter i bolaget genom ett gemensamt ombud och inte självständigt, se 4 kap. 42 § ABL.²

2.2 Avstämnings- och kupongbolag

Ett aktiebolag är med ABL:s terminologi antingen privat eller publikt. Publika aktiebolag har rätt att erbjuda sina aktier på den öppna marknaden, vanligtvis på börsen, och har möjlighet att öppet annonsera ut möjligheten att förvärva aktier i bolaget, 1 kap. 8 § ABL. Bestämmelser i lagen som är specifika för publika bolag rör bland annat storleken på aktiekapitalet och regler för styrelsen och bolagsstämman. Privata aktiebolag får inte erbjuda sina aktier på den öppna marknaden och lagen innehåller en begränsning som innebär att ett erbjudande om att teckna aktier i bolaget inte får gå ut till mer än 200 personer, 1 kap. 7 § ABL. Reglerna för privata aktiebolag är inte lika genomgripande som de är för publika bolag, det gäller bland annat kravet på aktiekapitalets storlek och styrelsens sammansättning. ABL:s systematik delar även in aktiebolagen i två kategorier, avstämnings- respektive kupongbolag. Ett avstämningsbolag kan vara både publikt och privat medan ett kupongbolag endast kan vara privat.

² Johansson, s. 272 ff.

Ett avstämningsbolag är ett aktiebolag vars bolagsordning innehåller ett förbehåll om att dess aktier ska vara registrerade i ett avstämningsregister enligt LKF, 1 kap. 10 § ABL. Detta bekräftas av 4 kap. 2 § LKF. Av 4 kap. 16-19 §§ LKF följer att varje aktieinnehavare som är registrerad ska ha ett eller flera avstämningskonton. Det är alltså fullt möjligt för aktieinnehavaren att samla sitt totala aktieinnehav på ett konto. Ett antal uppgifter ska framgå av kontot, bland annat innehavarens personuppgifter, antal aktier, vilket aktieslag aktierna omfattar samt eventuella äganderättsinskränkningar (till exempel belastade med panträtt eller överlåtelseförbehåll).

Den andra kategorin av bolag, så kallade kupongbolag, existerar inte i ABL:s begreppsapparat men är den vedertagna terminologin för alla de bolag som inte är avstämningsbolag. Det innebär att alla aktiebolag som inte har ett avstämningsförbehåll i sina bolagsordningar är kupongbolag. I lagens mening benämns sådana bolag endast som ”bolag som inte är avstämningsbolag”, se till exempel 4 kap. 8 § ABL. En övervägande andel av aktiebolagen i Sverige är idag kupongbolag. Aktiehanteringen sker i dessa bolag manuellt.³ Nedan följer mer detaljerade regler för respektive bolagskategori under de för uppsatsen relevanta områdena.

2.3 Aktiebok

Samtliga aktiebolag har en skyldighet att upprätta aktiebok, 5 kap. 11 § ABL. Aktieboken innehåller en förteckning över bolagets aktieägare och utfärdade aktier. I avstämningsbolag förs den med automatiserad behandling, 5 kap. 2 § ABL. Det framgår dock av lagen att avstämningsbolag, när avstämningsregistret är upprättat, inte själva ansvarar för förändret av aktieboken. Det gör i stället en central värdepappersförvaltare, 5 kap. 12 § ABL samt 1 kap. 2 § LKF. Till dags dato är det endast ett företag som har fått tillstånd att bedriva sådan verksamhet av Finansinspektion, nämligen Euroclear. Företaget ansvarar för

³ Sandström, s. 60.

att aktieägare som antecknas på ett avstämningskonto genast förs in i aktieboken, 5 kap. 13 § ABL. Euroclear hanterar alltså två korrelerande system för bolagets räkning då de även ansvarar för avstämningsregistret.⁴

För kupongbolag är reglerna något enklare. Istället för att föra aktiebok i automatiserad form kan de välja att föra den i bunden bok eller i ett lösblads- eller kortsystem, 5 kap. 2 § ABL. Detta har att göra med att de flesta kupongbolagen är små bolag med endast ett fåtal ägare. Aktieboken i kupongbolag ska innehålla uppgifter om utfärdade aktier i nummerordning, aktieägaruppgifter, aktieslag om bolaget valt den indelningen, om aktiebrev har utfärdats samt eventuella förbehåll, 5 kap. 5 § ABL. Alla kupongbolag har en skyldighet att hålla aktieboken offentlig, 5 kap. 10 § ABL. Som vi kommer se nedan ger aktiebrevet innehavaren ekonomiska rättigheter men för att få delta i bolagets förvaltning måste innehavaren vara införd i aktieboken. För att bli införd i aktieboken krävs det att aktieinnehavaren kan legitimera sig. Det kan ske antingen genom uppvisande av ett aktiebrev eller med annat bevis, till exempel ett överlåtelseavtal. Hur legitimering går till beskrivs under sakrättsavsnittet nedan.⁵

2.4 Aktiebrev

Kupongbolag har, till skillnad mot avstämningsbolag, en möjlighet att utfärda aktiebrev, jämför förbudet i 6 kap. 10 § ABL. En skyldighet att göra det inträder först då en aktieägare begär det, 6 kap. 1 § ABL. Det är alltså inte ett krav att utfärda aktiebrev så länge en sådan framställning inte framförs till bolaget. Ett aktiebrev är ett utfärdat bevis på att innehavaren äger en eller flera aktier i bolaget. I lagen ställs det upp ett antal krav. Aktiebrevet ska bland annat vara individualiserat och numrerat, innehålla uppgift om det föreligger några förbehåll knutna till aktien samt ange aktieslag om bolaget valt att utfärda aktier av skilda slag, 6 kap. 2 § ABL. I 6 kap. 3 § ABL ställs det upp krav på att styrelsen (minst hälften) eller efter bemyndigande ett värdepappersinstitut ska underteckna varje aktiebrev. För

⁴ Sandström, s. 162.

⁵ Johansson, s. 295.

att ett aktiebrev ska få utfärdas måste aktieägaren vara införd i aktieboken. Det är dock möjligt för en senare förvärvare av aktiebrevet att inte anmäla sitt förvärv till bolaget och således undgå från att skrivas in i aktieboken. Om bolaget använder sig av aktiebrev kan styrelsen kräva att aktiebrev ska förevisas innan utdelning och emission kan ske, 6 kap. 7 § ABL. När aktiebrevet överläts antecknas en överlåtelseförklaring på aktiebrevet. Om brevet är ställt till innehavaren (så kallad in blanco-överlåtelse) behöver förvärvaren inte anteckna en överlåtelseförklaring på aktiebrevet när han säljer aktien vidare.⁶

Som vi har sett existerar inte aktiebrev i avstämningsbolag som istället tillämpar ett papperslöst system för aktieöverlåtelse. En konsekvens av detta är att det existerar två parallella sakrättsliga system för aktieöverlåtelse beroende på om det sker från ett avstämnings- eller kupongbolag. Reglerna för respektive bolagsform kommer att behandlas i skilda avsnitt nedan som en brygga inför tredje kapitlet om aktiebrevet och aktiebokens framtid. Eftersom aktier enligt huvudregeln är fritt överlåtbara är det viktigt att förvärvare erhåller tillfredsställande skydd vid aktieöverlåtelse. Görs reglerna om behövs klara sakrättsliga regler för att marknadens parter ska ha förtroende för systemet. Därför är det viktigt att förstå de sakrättsliga reglerna innan en reform diskuteras.

2.5 Sakrättsverkningar vid aktieförvärv

2.5.1 Kupongbolag

2.5.1.1 Utfärdat aktiebrev

Vid förvärv av lösöre gäller generellt Lag (1986:796) om godtrosförvärv av lösören som ger förvärvaren sakrättsligt skydd vid besittning och god tro. Lagen är dock inte tillämplig om det finns särskilda föreskrifter i annan lag, se 1 §. En sådan bestämmelse finns i 6 kap. 8 § ABL och gäller vid överlåtelse av aktiebrev. Stadgandet innebär att kupongbolag som utfärdat aktiebrev ska tillämpa reglerna i SkbrL om orderskuldebrev. Reglerna i 13

⁶ Johansson, s. 290 f.

och 14 §§ SkbrL medför att aktieförvärvaren gör ett godtrosförvärv och uppnår skydd mot äganderättsanspråk vid tvesala eller om överlåtaren varit obehörig om: överlåtaren hade aktiebrevet i sin besittning vid överlåtelsen, kan visa upp en sammanhängande överlåtelsekedja, att förvärvaren därefter fått aktiebrevet i sin besittning samt var i god tro om överlåtarens brister vid överlåtelse tillfället. För att vara skyddad mot borgenärsanspråk måste förvärvaren ha aktiebrevet i sin besittning, 22 § SkbrL.⁷

Om inte särskild anledning föranleder det har förvärvaren ingen skyldighet att kontrollera om tidigare överlåtelser är giltiga, 14 § SkbrL. En sådan skyldighet kan till exempel föreligga om namn har raderats eller om överlåtarens namnteckning är känd för förvärvaren och inte överensstämmer med den på aktiebrevet.⁸ Är sista överlåtelsen ställd in blanco bör innehavaren anses vara formellt legitimerad i enlighet med 13 § SkbrL. Regeln i 6 kap. 8 § ABL underlättar kontrollen för förvärvaren jämfört med SkbrL:s regler genom att en anteckning på aktiebrevet om att viss ägare förts in i aktieboken anses utgöra fullgod kontroll och besparar förvärvaren från att granska överlåtelserna som lett fram till anteckningen. Är anteckningen gjord sist i överlåtelsekedjan behöver förvärvaren endast kontrollera att överlåtarens identitet är korrekt. Detta har att göra med att bolaget ska företa en sakrättslig prövning när förvärvaren mot uppvisande av aktiebrevet förs in i aktieboken, 5 kap. 9 § ABL. Vid en in blanco-överlåtelse krävs det som nämnts ovan att förvärvaren har antecknas på aktiebrevet för att få föras in i aktieboken. Då tradition av aktiebrevet är avgörande (se hovrättens uttalande nedan) krävs det, om aktiebrevet förkommit, att det dödas enligt lag (2011:900) om dödande av förkommen handling för att sakrättsligt skydd ska uppnås.⁹

2.5.1.2 Ej utfärdat aktiebrev

Det sakrättsliga läget är oklart om bolaget valt att inte utfärda aktiebrev. I ett hovrättsavgörande från 2004 slog hovrätten fast att det krävs tradition för att

⁷ SOU 2001:1 del 2, sid. 98.

⁸ Wallin & Herre, s. 76.

⁹ Sandström, s. 155.

göra ett godtrosförvärv när aktiebrev utfärdats men ännu inte dödats.¹⁰ En möjlig tolkning av nämnda rättsfall är att aktier som inte manifesteras i aktiebrev är omöjliga att godtrosförvärva eller skydda mot överlåtarens borgenärer. I analogi med 31 § SkbrL menar bland annat Sandström att denuntiationsprincipen bör tillämpas i fall då aktiebrev inte är utfärdat. Förvärvaren ska alltså anmäla och styrka förvärvet hos bolagets styrelse för att vara skyddad.¹¹

2.5.2 Avstämningsbolag

Traditionskravet existerar inte för avstämningsbolag eftersom aktiebrev inte får utfärdas. Det avgörande är istället inskrivning i Euroclears avstämningsregister. Om överlåtaren är inskriven som ägare i registret och en viljeyttring att överlåta aktien har skett är den formella legitimationen uppfylld. Vid börshandel sker det via ett clearingsystem där utomstående part registrerar överlåtelsen på överlåtaren respektive förvärvaren. Anmälan av utomstående part, till exempel en bank, medför att överlåtelsen registreras på bolagets avstämningskonto och efter en formell prövning på parternas respektive avstämningskonto enligt 5 kap. 1 § LKF.¹²

Den som är antecknad som ägare på ett avstämningskonto anses ha förfoganderätt över aktierna om inte annat framgår av begränsningar som är antecknade på kontot enligt 6 kap. 1 § LKF. Anteckningen presumerar alltså äganderätt till aktierna. Exempel på begränsningar som kan framgå av kontot är överlåtelseinskränningar och panträtt. Vid förvaltarregistrerade aktier innehar förvaltaren ett avstämningskonto för kundens (aktieägarens) räkning och anses då vara ägare till aktierna, 3 kap 10 § LKF.

När anmälan om överlåtelsen har registrerats skyddas förvärvaren mot anspråk från överlåtarens borgenärer genom den så kallade inskrivningsprincipen, 6 kap. 2 § LKF. En borgenär kan dock med framgång hävda panträtt om inskränkning var registrerad på kontot när överlåtelsen

¹⁰ RH 2004:77.

¹¹ Henriksson, Per, Aktiebrev, aktiebok och sakrätten, Juridisk Tidskrift, 2003/04 s. 974 f och Sandström, s. 154.

¹² Sandström, s. 156.

gjordes, jfr 6 kap. 1 §. Vid invändning att överlåtaren saknade ägande- eller förfoganderätt över aktierna sker godtrosvärv om överlåtaren var antecknad som ägare i avstämningskontot, anmälan om överlåtelse har registrerats samt förvärvaren var i god tro om överlåtarens rätt vid överlåtelsen, 6 kap. 4 § LKF. Föreligger en tvesala-situation gör den andre förvärvaren ett godtrosvärv om dennes anmälan registrerats först såtillvida han var i god tro om den tidigare överlåtelsen, 6 kap. 3 § LKF. Detsamma gäller vid universalfång.¹³

Reglerna som redogjorts för ovan i 6 kap. LKF gäller även för förvaltarregistrerade aktier, 4 kap. 10 § LKF. En fråga som berörts i ett HD-avgörande var den om aktieägaren har separationsrätt vid förvaltarens konkurs. Frågan i målet gällde en leasegivares separationsrätt vid leasetagarens konkurs. Domstolen konstaterade att ett förfogandemedgivande inte hindrar separationsrätt om förfoganderätten inte utnyttjats. I domskälen konstaterade HD att resonemanget har betydelse i andra rättsförhållande och nämnde exemplet att en aktieägare har gett en fondförvaltare fri förfoganderätt över sina aktier.¹⁴ Enligt det resonemanget bör aktieägaren vid förvaltarens konkurs äga separationsrätt om förfogandet ännu inte utnyttjats. Eftersom det mer var fråga om en obiter dictum-utläggning får rättsläget anses vara oklart.

¹³ Millqvist, s. 70, Sandström, s. 158, SOU 2001:1 Del 2, s. 101 f samt 104 f.

¹⁴ NJA 2009 s. 79.

3 Aktieboken och aktiebrevet i förarbetsutredningar

3.1 Bulvanutredningen

Regeringen beslutade 1996 att tillkalla en särskild utredare, justitierådet Johan Munck, för att utreda om lämpliga åtgärder mot bulvanförhållande m.m. (dir. 1996:55). Arbetet mynnade ut i SOU 1998:47 och kom att omfatta de för den här uppsatsen intressanta frågorna om avskaffandet av aktiebrevet och inrättandet av ett centralt aktieägarregister.¹⁵

Målet med direktivet var att undersöka om det fanns skäl för att införa ett aktieägarregister för fåmansbolag likt det som existerade för avstämningsbolag. Utredningen kom dock fram till att det vore irrationellt om inte en sådan ändring omfattade samtliga bolag som inte är avstämningsbolag och inte endast fåmansbolag. Det konstaterades vidare att en förutsättning för att inrätta ett register var att aktiens rättigheter knöts till registrering och inte till aktiebrevet. Om aktieboken hanterades centralt i ett register istället för att bolagen själva förde den skulle detta underlätta för bolagens verksamhet.¹⁶

Enligt utredningens förslag skulle Patent- och registreringsverket sköta registret. I remissyttrandet uttalade myndigheten sig om det sakrättsliga skyddet som de menade skulle öka då det bland annat kunde uppstå problem när överlåtelsekedjan vid aktieförvärv ska kontrolleras. Med ett kontobaserat system skulle den typen av problem försvinna. Utredningen var delvis enig men noterade att problem kan uppstå om det inte som brukligt vid aktieaffär traderas aktiebrev. Sköts inte transaktionen av en utomstående part, till exempel en bank, skapar det osäkerhet för förvärvaren när likviden erläggs.¹⁷

¹⁵ SOU 1998:47, s. 3.

¹⁶ SOU 1998:47, s. 18.

¹⁷ SOU 1998:47, s. 149.

Utredningen föreslog vidare att registret borde omfatta samtliga aktier i bolag som inte har avstämningsförbehåll i bolagsordningen och att kravet på uppgifter som skulle framgå där borde vara samma som de för avstämningsbolag i aktiekontolagen (nuvarande LKF). Rättsverkningarna borde lämpligen vara desamma som i nämnda lag (nuvarande kap. 6 LKF). Sammanfattningsvis kom utredningen fram till att fördelarna med att införa ett aktieägarregister övervägde nackdelarna och att arbete med att utveckla ett sådant system borde drivas vidare.¹⁸

3.2 Aktiebolagskommitténs utredning

3.2.1 Bakgrund

Genom ett tilläggsdirektiv (dir. 1998:90) till utredningen om en ny aktiebolagslag uppdrog regeringen åt Aktiebolagskommittén att utarbeta förslag till författningsbestämmelser avseende införandet av ett aktieägarregister för kupongbolag. Kommittén presenterade sitt förslag, Aktieägarregister, i del två av SOU 2001:1. Uppdraget gick ut på att utreda alla de frågor som aktualiseras om ett obligatoriskt aktieägarregister införs, inte att pröva lämpligheten med ett sådant förslag.¹⁹

Inledningsvis konstaterade kommittén att målet var att bevara skälet Bulvanutredningen haft med att införa ett aktieägarregister, nämligen bekämpningen av ekonomisk brottslighet, men att fokus låg på att utforma ett kostnadseffektivt och nyttigt register. Tanken var att ett effektivt och rationellt system skulle underlätta skyldigheterna ABL ställer upp på att föra in uppgifter om ägare i aktieboken. Det skulle även vara positivt i kommersiellt hänseende och bland annat underlätta för de mindre företagen att anskaffa riskkapital då ägarstrukturen blir tydligare.²⁰

¹⁸ SOU 1998:47, s. 18 f.

¹⁹ SOU 2001:1 del 2, s. 115 f.

²⁰ SOU 2001:1 del 2, s. 118.

3.2.2 Aktieägarregister

Det fanns enligt kommittén två vägar att gå för att möjliggöra införandet av ett aktieägarregister. Den ena vägen var att behålla det existerande systemet för kupongbolag och helt enkelt ålägga aktieägare en skyldighet att registrera innehavet i registret. För att detta praktiskt skulle gå att genomföra skulle straffsanktioner och omfattande övervakning krävas. Eftersom det skulle medföra betydande kostnader för staten och antagligen ändå inte leda till fullständig medverkan ansågs detta alternativ inte eftersträvansvärt. Det var i kommitténs ögon ett sistahandsalternativ. Andra möjligheten var att införa ett system likt det som redan existerade för avstämningsbolag, det vill säga att avskaffa aktiebrevet och knyta rättsverkningarna till registrering i registret. Det konstaterades att nuvarande system innebar att äganderätten går över vid överlåtelse tillfället (om inte annat avtalats) men att förvärvaren för att kunna utnyttja sina förvaltningsrättsliga rättigheter behöver vara införd i aktieboken. Det krävs också att aktiebrevet traderas för att förvärvaren ska vara sakrättsligt skyddad. Om aktiebrevet avskaffas och rättigheterna knyts till registreringen i aktieägarregistret skapas incitament för aktieägare att registrera sig. Straffsanktioner blir i detta system överflödiga då innehavaren för att kunna utnyttja sina rättigheter måste registrera sitt innehav och övervakningskostnaderna bortfaller.²¹

3.2.3 Aktiebrevet

Kommittén noterade att en övergång till ett papperslöst system har skett på många områden i samhället. Bankväsendet tas upp som ett exempel där bankböcker som tidigare var obligatoriska för att få öppna ett konto numera knappt används. Det konstateras vidare att systemet för avstämningsbolag är papperslöst och att avskaffandet av aktiebrevet för den typen av bolag inte har medfört några negativa konsekvenser utan tvärtom. Det erinras också om att små kupongbolag sällan utfärdar aktiebrev och att det inte är ovanligt

²¹ SOU 2001:1 del 2, s. 118 f.

i koncernförhållande att dotterbolaget väljer att inte utfärda aktiebrev för att underlätta för dokumenthanteringen i moderbolaget.²²

Dock påpekas det att majoriteten av kupongbolag trots allt väljer att använda sig av aktiebrev. Detta medför en betungande hantering för både bolaget och aktieägarna. ABL:s regler om vilka uppgifter som ska finnas med på aktiebrevet gör hanteringen besvärlig då den sker manuellt och speciellt lyfts kravet på att styrelsen i majoritet måste underteckna varje aktiebrev fram. Visserligen har styrelsen möjlighet att trycka eller scanna in signaturen med det är inte problemfritt då ledamöter byts ut och kanske finns med på trycket men aldrig deltog i utfärdandebeslutet. Ett annat manuellt betungande moment är expedieringen till en ny ägare. Ytterligare kostnader uppstår när aktiebrevet måste bytas ut, vilket till exempel måste ske när en befintlig aktieägare säljer av en del av sitt innehav eller vid arvskifte. Kommittén konstaterade krasst att rådande ordning till sin funktion på många sätt var föråldrad och ineffektiv.²³

Ett annat problemområde är när ett aktiebrev förkommit. För att begagna sig de ekonomiska rättigheterna måste en aktieägare om bolaget kräver det visa upp aktiebrevet. Det räcker dock med att vara införd i aktieboken för att få delta i förvaltningsärenden (som att rösta på bolagsstämman) men har aktiebrevet försvunnit innan inskrivning har skett kan inte aktieägaren utnyttja rättigheterna mot bolaget. Bolaget riskerar i sin tur att förlora möjligheten att genom nyemission få in nytt kapital om aktieägaren inte kan visa upp ett aktiebrev. Aktieinnehavaren har visserligen möjlighet att döda aktiebrevet men det är en långsam och kostsam process. Det föreligger också risk att aktieinnehav går onoterade vid bouppteckning om aktiebrev saknas. På grundval av skälen ovan valde kommittén att rekommendera ett avskaffande av aktiebrevet.²⁴

²² SOU 2001:1 del 2, s. 128 f.

²³ SOU 2001:1 del 2, s. 128 ff.

²⁴ SOU 2001:1 del 2, s. 131 f.

3.2.4 Aktieboken

Kommittén diskuterar också aktieboken som de anser ger en ofullständig bild av ägarförhållandet i vissa bolag. Eftersom de ekonomiska rättigheterna är knutna till aktiebrevet och inte till uppgifter i aktieboken saknar förvärvare som ser innehavet som en ren kapitalplacering (alltså saknar intresse av att delta i bolagets förvaltning) incitament att låta sig införas i aktieboken. Det innebär problem för bolag med en vid ägarkrets att överblicka det reella maktförhållandet i bolaget. Ett annat problem, i vart fall i teorin, är att den tidigare ägaren om förvärvaren väljer att inte föras in i aktieboken rent faktiskt kan delta och rösta på bolagsstämman och således utnyttja aktieinnehavets förvaltningsrättigheter.²⁵

Fördelarna med att behålla nuvarande ordning ansåg kommittén vara att systemet vid aktieöverlåtelse följer välbekanta regler som bortsett från höga hanteringskostnader inte utgör något problem. Det innebär även en trygghet för innehavaren att ha ett fysiskt dokument att knyta rättigheterna till och som är enkelt att skydda. Om aktiebrevet går förlorat finns det en inarbetad ordning att följa genom att döda handlingen och få ett nytt aktiebrev utställt. Bolagen har så inarbetade rutiner för att hantera aktiebrev att det i praktiken fungerar väl, om än att det är betungande för bolaget.²⁶

3.2.5 Övergången

Kommittén ansåg att reformen skulle ske i två steg. Först skulle aktiebrev avskaffas och rättsverkningarna knytas till sedvanlig inskrivning i aktieboken. Detta bör som diskuterats ovan leda till att aktieägare verkligen låter sig införas i aktieboken. Steg två var att efter ett några år föra över uppgifterna från aktieboken till ett centralt register. Förslaget gick ut på att aktieboken fördes på dator vilket skulle göra överföringen till registret enkel för bolagen. Kommittén ansåg att aktieboken efter några år borde vara tillräckligt tillförlitlig för att uppgifterna skulle föras in i registret. Att ha två

²⁵ SOU 2001:1 del 2, s. 132 f.

²⁶ SOU 2001:1 del 2, s. 138.

parallella system, aktieboken och registret, med likvärdiga uppgifter ansågs onödigt varför det föreslogs att aktieboken skulle avskaffas för alla bolag och samtliga rättigheter och rättsverkningar knyts till registrering i registret. Detta utgjorde sista steget i reformen.²⁷

Angående övergångsbestämmelser ansågs den bästa metoden vara att låta aktiebrev, som fortfarande var i omlopp när de föreslagna reglerna skulle träda i kraft, ha samma bevisvärde som till exempel ett överlåtelseavtal. Det är styrelsens uppgift att pröva om förvärvet kan styrkas innan en inskrivning i aktieboken sker. De aktiebrev som överlåtits före ikraftträdandet bör tillmätas ett högt bevisvärde som sen minskar i takt med att andra överlåtelsemetoder ersätter aktiebrevet. När väl den nya ordningen trätt i kraft behövs alltså inga övergångsbestämmelser för utelöpande aktiebrev.²⁸

Regeringen ansåg i förarbetet till 2005 års ABL sig inte vara beredd att införa ett aktieägarregister eller att avskaffa aktiebrevet innan frågan hade utretts vidare.²⁹

3.3 Utredning om ett enklare aktiebolag

3.3.1 Bakgrund

Regeringen beslutade 2007 om att se över regelverket i ABL. En särskild utredare, adj. prof. Carl Svernlöv, tillförordnades för att lämna förslag på ändringar som innebar förenklingar för aktiebolagen. Utredning antog namnet ”utredning för ett enklare aktiebolag” och resultatet blev slutbetänkandet ”Förenklingar i aktiebolagen m.m.”, SOU 2009:34. Det för den här avhandlingen intressanta avsnittet, Aktiebrev och aktiebok, återfinns i del två, kap. 5.³⁰

²⁷ SOU 2001:1 del 2, s. 124 ff.

²⁸ SOU 2001:1 del 2, s. 138.

²⁹ Prop. 2004/5:85, s. 211 samt 289.

³⁰ SOU 2009:34, s. 3.

3.3.2 Aktiebrevet

Utredningen börjar med att konstatera att frågan kring aktiebrevets vara eller icke vara har diskuterats i tidigare lagstiftningssammanhang. Främst är det Bulvanutredningen och Aktiebolagskommitténs utredning som behandlats ovan i avhandlingen som är intressanta. Vad som kan konstateras är att det råder stor enighet om att aktiebrevet bör avskaffas och att det papperslösa systemet är föråldrat. Det framhävs att Aktiebolagskommitténs utredning fortfarande är aktuell idag. Fördelarna med nuvarande system med aktiebrev är alltså främst att systemet är välbekant med välkända regler för bolagen och aktieägarna. Inledningsvis skulle en övergång skapa osäkerhet om vad som gäller och innebära informationskostnader. Det noteras även att risk finns för vissa rättsförluster.³¹

Precis som kommittén kom fram till anser utredningen att nuvarande system är kostsamt och administrativt betungande för aktiebolagen. Frånsett mindre bolag som inte har utfärdar aktiebrev är förfarandet tidskrävande och dyrt för större bolag med en vidare ägarkrets. Flera manuella och tidskrävande moment krävs vid utfärdande och igen när aktierna växlas. Den administrativa kostnaden för att utfärda och underteckna aktiebrev uppgår för samtliga bolag till drygt 42 miljoner kronor.³² Vid förkomna aktiebrev (som är vanligt) kan inte vissa rättigheter utövas mot bolaget och innehavaren får svårt att överlåta aktien. Bolaget får problem vid nyemission. Att döda aktiebrevet och utfärda ett nytt är som sagt dyrt och tidskrävande. Till skillnad mot kommittén uppmärksammar utredningen att det är oklart vad som gäller sakrättsligt när aktiebrev inte utfärdats. De diskuterar om överlåtelseavtalet är tillräckligt eller om denuntiation krävs alternativt att det inte är möjligt att godtrosförvärva och skydda sig mot överlåtarens borgenärer om aktiebrev inte utfärdats. Utredningen lyfter också fram att om aktiebrev inte utfärdats och förvärvaren väljer att inte anmäla överlåtelsen till bolaget medför det att aktieboken speglar en felaktig bild av ägarstrukturen i bolaget. Det

³¹ SOU 2009:34, s. 188.

³² SOU 2009:34, s. 283.

konstateras slutligen att några större problem inte uppstått i Norge som valt att avskaffa aktiebrevet (det genomfördes i samband med att kommittén presentade sin utredning). Likt Aktiebolagskommittén ansåg utredningen att aktiebrevet bör avskaffas.³³

3.3.3 Aktieboken

I fråga om aktieboken tar även här utredningen fasta på Aktiebolagskommitténs utredning i frågan. Första möjligheten anses likt steg ett i kommitténs förslag vara att knyta rättsverkningarna till inskrivningen i aktieboken. I många bolag förs inte aktieboken alls eller så missköts det samtidigt som revisorer i många fall brister i granskningen. Knyts rättsverkningarna till aktieboken samtidigt som den utökas och blir med detaljerad (uppgifter om förfoganderättsinskränkningar, pant och rätt till avkastning) och det förs en informationskampanj lär det i utredningens mening leda till bolagens hantering av aktieboken skärps till. En negativ följd av detta blir att det för bolagen blir mer tidskrävande då fler uppgifter hanteras.³⁴

Den andra möjligheten är det kommittén kallade steg två, det vill säga att avskaffa aktieboken och istället införa ett centralt aktieägarregister. Aktiens samtliga rättigheter knyts till registrering i registret vilket även medför sakrättsligt skydd för förvärvaren. Detta menar utredningen skapar incitament för aktieägare att registrera sitt aktieinnehav i registret.³⁵

Utredningen kom fram till slutsatsen att aktieboken inte bör avskaffas men istället få en utökad roll. Vad gäller brottsbekämpning är det osäkert vad effekterna hade blivit av att införa ett centralt register. Offentligheten och lättillgängligheten till uppgifter om ägarförhållande kan utöver brottsbekämpning även innebära positiva effekter för näringslivet och även bolagen när de vill söka riskkapital. Baksidan är att det samtidigt drabbar enskilda aktieägares integritet. Det påminns om att utredningens

³³ SOU 2009:34, s. 188 f.

³⁴ SOU 2009:34, s. 190 samt 196.

³⁵ SOU 2009:34, s. 190 f.

utgångspunkt var förenklingsskäl och inte brottsbekämpning. Införs ett register innebär det inledningsvis etableringskostnader och sedan underhåll samtidigt som det innebär merarbete och kostnader för bolagen. Visserligen slipper bolagen arbetet och kostnaden med att själva föra aktiebok men de totala kostnaderna som uppstår genom att inrätta ett register är oklara. Utredningen konstaterar avslutningsvis att skälen sammanlagt talar för att ett centralt aktieägarregister inte bör införas.³⁶

Vad gäller de sakrättsliga verkningarna konstateras att traditionsprincipen idag är gällande vid aktieöverlåtelse i kupongbolag med aktiebrev och att rättsläget är oklart när aktiebrev inte har utfärdats. Eftersom aktiebrevet föreslås avskaffas krävs det ett nytt sakrättsligt moment vid aktieöverlåtelse. Aktiebolagskommitténs förslag om att sakrättsligt skydd uppstod när anteckning gjorts i aktieboken fick stöd av ett antal remissinstanser. Det ansågs skapa klara regler för alla inblandade och försvåra efterhandskonstruktioner. En del remissinstanser ansåg istället att förvärvarens meddelande om överlåtelsen till bolaget borde vara avgörande. Med detta system behåller förvärvaren kontrollen och är skyddad ifall bolaget dröjer med att föra in honom i aktieboken.³⁷

Utredningen tog fasta på det senare förslaget och konstaterar att denuntiation i traditionell sakrätt är vanligt om tradition inte är möjligt. Regeln finns i 31 § SkbrL och innebär i detta fall att bolaget underrättas av överlåtaren eller förvärvaren om överlåtelsen. Principen tillämpas i många rättsområden och används i dansk och norsk rätt vid aktieöverlåtelse. Inskrivningsprincipen medför visserligen att bolaget verkligen antecknar och för in viktiga uppgifter i aktieboken men denuntiationsprincipen ger förvärvaren kontroll över att själv tillvarata sitt sakrättsliga skydd. Utredningen ansåg egenkontrollen väga över och föreslog att denuntiation skulle vara det sakrättsliga momentet vid överlåtelse av aktier.³⁸

³⁶ SOU 2009:34, s. 191.

³⁷ SOU 2009:34, s. 202 f.

³⁸ SOU 2009:34, s. 203.

3.3.4 Övergången

Aktiebolagskommitténs förslag om att aktiebrevet blir ett bevismedel och att övergångsbestämmelser således inte behövs ogillades av utredningen. Ett sådant system skapar för stora rättsförluster ansågs det. Istället föreslås en ordning där aktiebrev som fortfarande är i omlopp när lagändringen träder ikraft fortsätter att vara bärare av aktierätten men att de måste lämnas in till bolaget för att innehavaren ska få utöva sina rättigheter. Således skapas incitament för att aktieägare anmäler sig till bolaget vilket på sikt bör leda till att aktieboken i en högre grad än idag speglar det riktiga ägarförhållandet.³⁹

3.3.5 Regeringens ställningstagande

Regeringen börjar först med att räkna upp skälen för aktiebrevets avskaffande som diskuterats i den föregående utredningen där det föreslogs att aktieboken skulle få en utökad roll. Det konstateras att de flesta remissinstanserna var positiva till att aktiebrevet avskaffades. Bland annat Sveriges advokatsamfund avstyrkte dock förslaget med motiveringen att det riskerar att leda till en ökad administrativ börda för bolagen om aktieboken utökas. Flera remissinstanser som var positiva till aktiebrevets avskaffande var mer tveksamma till att utöka aktieboken, bland annat eftersom den inte alltid sköts på ett tillfredsställande sätt. De föreslog istället att ett aktieägarregister inrättas eller i vart fall att frågan utreds vidare.⁴⁰

Argumentet att ett avskaffande av aktiebrevet innebär minskad administration och kostnader för hanteringen av aktiebrev måste ställas mot att förändret av aktiebok kommer innebära fler moment och därmed högre kostnader för bolagen. Som Sveriges advokatsamfund lyfter fram skulle styrelsen till exempel involveras vid pantsättning. Med dagens system räcker det att aktieägaren överlämnar aktiebrevet till borgenären. Vidare måste styrelsen enligt förslaget underrätta aktieägare eller andra vars rätt berörs av en införing i aktieboken. Med tanke på de ökade administrativa

³⁹ SOU 2009:34, s. 204 f.

⁴⁰ Prop. 2013/14:86, s. 73.

momenten är det i regeringens mening osäkert om utredningens förslag verkligen innebär en förenkling eller besparing för de berörda bolagen.⁴¹

Regeringen konstaterar att en övergång från systemet att aktiebrevet bär vissa rättigheter till att samtliga knyts till aktieboken måste ske på ett sätt som minimerar risken för rättsförluster. Om utredningens övergångsbestämmelser säger regeringen att om aktiebrevet även i fortsättningen behåller sin giltighet minskar visserligen risken för rättsförluster men samtidigt genomförs reformen inte fullt ut. Detta är ett argument som talar emot utredningens förslag.⁴²

Vidare konstateras att om aktiebrevet avskaffas ökar betydelsen av att aktieboken förs på ett korrekt sätt. Som remissinstanserna påpekat sker detta idag inte i flertalet kupongbolag. Avskaffas aktiebrevet måste aktieägaren eller annan rättighetshavare förlita sig helt på att bolaget fullgör sina skyldigheter. En panthavare riskerar till exempel att förlora sin panträtt om aktieboken kommer bort eller sköts på fel sätt. Har panthavaren aktiebrevet i sin hand är hand skyddad mot bolagets slarv. Det noteras också att det kan uppstå situationer där majoritetsägaren kontrollerar styrelsen och således kan förhindra att en minoritetsägare förs in i aktieboken. Visserligen är regeln att föra aktiebok straffbelagd enligt 30 kap. 1 § ABL och revisorkontroll föreligger men fortfarande missköts aktieboken i många bolag. Utredningen argumenterade för att kraven på styrelsen ökar om aktiebokens funktion utökas men det menar regeringen är osäkert att dra några slutsatser om. Sammantaget anses riskerna för till exempel aktieägare om bolaget missköter aktieboken och de inte kan skydda sig genom innehavet av ett aktiebrev tala för att aktiebrevet inte avskaffas.⁴³

Slutligen diskuteras Aktiebolagskommitténs förslag om att inrätta ett centralt aktieägarregister. Bland annat Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket är positiva till förslaget då det kan antas vara hjälpligt vid bekämpandet av ekonomisk brottslighet och underlätta vid till exempel indrivning. Att pantsättning registreras underlättar också för banker och andra borgenärer. Regeringen tycker att det är en för kostsam och

⁴¹ Prop. 2013/14:86, s. 75.

⁴² Prop. 2013/14:86, s. 75.

⁴³ Prop. 2013/14:86, s. 76.

genomgripande reform då det rör sig om en väldigt stor andel bolag. Majoriteten är små bolag där aktieöverlåtelser och pantsättning är sällsynta som knappast skulle ha någon nytta av införandet av ett register. Problemen med dagens system motiverar inte en så pass stor reform. Det får, som bland annat Datainspektionen påpekar, också konsekvenser för de registrerade aktieägarnas personliga integritet. Dessutom förutsätter en sådan reform att aktiebrevet sannolikt måste avskaffas vilket regeringen av skälen ovan är emot. Sammanfattningsvis anser regeringen att fördelarna med nuvarande system väger över nackdelarna varför aktiebrevet och aktieboken bör vara kvar till förmån för ett centralt aktieägarregister.⁴⁴

⁴⁴ Prop. 2013/14:86, s. 76 f.

4 Avslutande diskussion

Avhandlingen har redogjort för reglerna i kupongbolag avseende aktiebrev och aktiebok. När aktiebrevets vara eller icke vara diskuteras är det naturligt att även aktieboken behandlas. Avskaffas aktiebrevet behöver aktieboken få en ny roll alternativt avskaffas till förmån för till exempel ett centralt aktieägarregister. Frågorna kring aktieboken och aktiebrevets framtid ger upphov till en rad intressanta sakrättsliga spørsmål. Alternativen som lagts fram och diskuterats i lagstiftningsutredningarna, det vill säga en utökad aktiebok eller ett centralt register, är nödvändiga då sakrättsskyddet om aktiebrevet slopas måste knytas till något. Frågan är då, utifrån underlaget, om aktiebrevet bör avskaffas och om aktieboken i reviderad form ska vara kvar eller ersättas av ett register.

Bulvanutredningen gjordes 1996 och fokuserade på om införandet av ett centralt aktieägarregister skulle få brottsförebyggande effekter. Den utredningen är av naturliga skäl daterad och har huvudfokus på frågor som ligger något utanför den här avhandlingen.

Brottsförebyggande effekter är visserligen en parameter att beakta i diskussionen kring en reform men får utifrån tillgängligt material ses som en parentes i diskussionen. Det intressanta som utredningen kom fram till vara att en förutsättning för ett centralt register var att aktiebrevet slopades och rättsverkningarna knöts till registreringen. Utredningen banade som sagt vägen för Aktiebolagskommitténs mer utförliga arbete.

Utgångspunkten för kommitténs arbete var frågorna som uppstår om ett register inrättas. De kom fram till att den bästa lösningen för att få aktieinnehav registrerat var att knyta aktiens samtliga rättigheter till registreringen och således motivera aktieägare att faktiskt registrera sitt innehav. För att genomföra detta i praktiken ansågs avskaffandet av aktiebrevet utgöra steg ett där aktiens rättigheter knöts till införandet i aktieboken. När några år passerat ansåg kommittén att aktieboken borde vara tillräckligt tillförlitlig för att uppgifterna skulle kunna överföras till ett

centralt register. Sista fasen i reformen, steg två, var att avskaffa aktieboken och knyta dess funktion till registret.

Den senaste utredningen i raden, Utredning om ett enklare aktiebolag, går vidare på vägen som Aktiebolagskommittén har stakat ut. Precis som i tidigare utredningar ansågs det nuvarande pappersbaserade systemet vara föråldrat. Att avskaffa aktiebrevet tillstyrks men i motsats till de föregående utredningarna ansågs aktieboken i nuläget vara ett bättre alternativ än ett centralt aktieägarregister. Precis som första steget i kommitténs utredning knyts aktiens rättigheter till införandet i aktieboken med undantag för det sakrättsliga skyddet som knyts till denuntiation och inte inskrivning i aktieboken. Med den modifikationen stannar alltså utredningen vid steg ett i kommitténs förslag, dvs. behåller aktieboken men avskaffar aktiebrevet.

Remissinstanserna var till största del eniga om att aktiebrevet borde avskaffas men oense huruvida aktieboken skulle utökas eller avskaffas till förmån för ett register. Regeringen ansåg att nuvarande system överlag fungerade bra och att ett avskaffande av aktiebrevet skulle innebära svåröverskådliga rättsförluster för aktieinnehavare och panthavare. Det ansågs osäkert om bolagens styrelser kunde hantera en utökad aktiebok och det erinrades om att många bolag idag slarvar på den punkten. Däremot ansågs detta inte vara ett problem när ett centralt aktieägarregister diskuterades. Då var aktieboken att föredra, speciellt med tanke på att de flesta kupongbolag är små och inte gagnas av införandet av ett register. Det vore initialt administrativt betungande och kostsamt för bolagen om ett register infördes och kostnaderna för ett sådant var osäkra och vägde inte över skälen för att behålla aktieboken. Nuvarande ordning ansågs alltså tillsvidare vara att föredra.

Jag anser att det efter att ha tagit del av utredningsarbetet går att bilda sig en relativt klar uppfattning om huruvida aktiebrevet och aktieboken bör avskaffas och om ett centralt aktieägarregister ska inrättas. I dagens digitaliserade värld har i princip samtliga områden i samhället gått mot en mer papperslös hantering. I den meningen känns reglerna om kupongbolag förlegade. Skälen som åberopats för att behålla aktiebrevet är i

princip att så har det alltid varit. Visserligen är systemet och reglerna bekanta för parterna men med en sådan argumentation kan en lagreform aldrig genomföras. För avstämningsbolagens del gick genomförandet smärtfritt och i våra nordiska grannländer har utvecklingen redan skett. Som det noterades i utredningarna har reformen i Norge inte uppvisat några negativa effekter. De initiala kostnaderna som uppkommer för bolagen i form av informations- och administrationskostnader måste självklart beaktas och vägas mot förmodade framtida besparingar både vad gäller kapital och tid.

Att aktiebrev idag skapar bekymmer för bolagen är svårt att argumentera mot. De manuella och tidskrävande moment som uppstår när aktiebrev ska utfärdas och växlas är betungande för bolagen. En följd av detta är att många bolag väljer att inte utfärda aktiebrev alls. Är aktiebrev utfärdade är det heller inte ovanligt att de förkommer vilket leder till problem för både aktieinnehavaren och bolaget. Att döda aktiebrevet är inget fullgott alternativ då det visserligen är bekanta regler men kostar både tid och pengar. Vidare är rättsläget oklart om aktiebrev inte utfärdats vilket inte är optimalt även om denuntiation är en bra lösning. Vid in blanco-överlåtelse, om aktiebrevet slarvas bort eller det inte har utfärdats riskerar aktieboken att spegla en falsk ägarstruktur i bolaget. Så är även fallet om aktiebrev har utfärdats men innehavaren enbart är intresserade av de ekonomiska rättigheterna och väljer att inte anmäla innehavet till bolaget. Med nuvarande sakrättsliga system är det fullt gångbart för en förvarare som inte har intresse av att delta i bolagets förvaltning. Av vad som har redogjorts talar övervägande skäl för att aktiebrevet bör avskaffas. Angående hur övergången ska se ut väljer jag att inte analysera det närmare. Alternativen som presenterats i utredningarna är alla tillräckligt bra för att det ska vara motiverat att avskaffa aktiebrevet.

Det leder vidare till sista delen i diskussionen som rör aktiebokens framtid, ska den utökas eller avskaffas och ett register inrättas? Utredningarna som gjorts på området har haft olika utgångspunkter när frågan bedömts. Det som här är intressant är vilken lösning som bäst för aktieinnehavare och bolaget och samtidigt ger ett tillfredsställande

sakrättsskydd. Bulvanutredningen utgick ifrån brottsbekämpning, Aktiebolagskommittén tog inte ställning till lämpligheten med att införa ett register och den senaste utredningen utgick ifrån förenklings-skäl för bolaget. Den här avhandlingen rör främst sakrättsfrågan. Klart är att om aktiebrevet avskaffas, vilket jag föreslår, måste ett nytt sakrättsmoment införas. Den senaste utredningen i frågan, som till stor del byggde på tidigare utredningar, diskuterade om inskrivning eller meddelande till bolaget skulle vara avgörande om aktieboken bevarades. Jag är kluven till om aktieboken bör vara kvar eller avskaffas. Till en början var jag övertygad om att ett centralt aktieägarregister var att föredra. Argumentet att det alltid varit så och att det funkar tillfredställande idag var jag initialt emot. Vi vet att dagens system trots allt fungerar och att samtliga aktörer är väl införstådda med reglerna. Många mindre bolag hade haft föga nytta av införandet av ett centralt register. Samtidigt har vi sett betydande nackdelar med nuvarande system. Att många bolag väljer att inte utfärda aktiebrev enbart på grund av att det är betungande är förstås inte bra. Som aktiebolagskommitténs utredning konstaterade så innebär det runt 42 miljoner kronor i kostnader för bolagen att hantera aktiebrev. Det måste vägas mot vad det kostar att införa ett centralt register både vad gäller etablering och underhåll men även informationskostnader. Det är helt enkelt en omöjlig ekvation att uppskatta. För bolagen och aktieägarnas del blir det ett helt nytt (nåja) system vilket säkert kommer leda till osäkerhet och ökade kostnader. Det är viktigt att se helhetsbilden och konstatera att en reform berör både små fåmansbolag och stora bolag med spritt aktieägarande. Ett register ska inte införas för sakens skull, att nuvarande system funnits länge och att det krävs reformer alltefter att samhället utvecklas. Det ska vara ett befintligt behov och motiveras av nackdelar med nuvarande system.

Det ska dock inte glömmas att förändring av en aktiebok, dessutom en utökad sådan, medför ökade kostnader för bolaget. Även administrationen lär lida av en sådan reform. Vad innebär det då sakrättsligt att införa ett centralt aktieägarregister och motiverar det åtgärden? Som nämnts ovan behövs ett nytt sakrättsmoment om aktiebrevet försvinner. Jag anser, liksom Aktiebolagskommittén, att rättigheterna bör knytas till

registreringen. Dock anser jag, precis som Bulvanutredningen, att ett regelsystem likt det i nuvarande kap. 6 LKF bör tillämpas. När anmälan om registrering skett bör alltså förvärvaren vara skyddad från anspråk från överlåtarens borgenärer. Vidare gör alltså förvärvaren ett godtrosförvärv om överlåtaren var registrerad vid överlåtelsen, anmälan om överlåtelsen har registrerats och förvärvaren var i god tro. Genom att knyta rättigheterna och rättsverkningarna till registrering respektive anmälan om registrering tillgodoses aktieägares intresse både vad gäller att utöva sina rättigheter mot bolaget och att åtnjuta ett ändamålsenligt sakrättsligt skydd. Detta bör på sikt leda till att registret speglar ägarförhållanden i bolagen bättre än aktieboken gör idag. Jag ser det främst som en kostnadsfråga. De små bolagen kanske inte gagnas av införandet av ett register men det lär heller inte skada deras verksamhet. Om det är motiverat ur ett kostnadsperspektiv ser jag inget hinder mot att införa ett centralt aktieägarregister. Att aktieboken får en utökad funktion är ett fullgott alternativ om administrations och kostnadsaspekten blir för hög. Då anser jag likt den senaste utredningen att meddelande till bolaget bör vara avgörande. Att aktieförvärvaren har kontroll och kan skydda sig mot att bolaget slarvar med aktieboken vad gäller sakrättskyddet är ett starkt argument.

Jag finner sammanfattningsvis att aktiebrevet har spelat ut sin roll och bör avskaffas. Det är en kvarleva från förr som inte hunnit med i utvecklingen som skett i samhället. När det gäller frågan om aktieboken är jag kluven. Jag säger som juristen brukar säga, det beror på. Kan ett centralt aktieägarregister införas utan att kostnadskalkylen spricker är jag för den reformen, annars är en utökad aktiebok ett fullgott alternativ. Det är tråkigt att regeringen valde att behålla aktiebrevet. Fortsättning lär följa.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Proposition 2004/5:85	<i>Ny aktiebolagslag</i>
Proposition 2013/14:86	<i>Förenklningar i aktiebolagen</i>
SOU 1998:47	<i>Bulvaner och annat</i>
SOU 2001:1	<i>Ny aktiebolagslag</i>
SOU 2009:34	<i>Förenklningar i aktiebolagen m.m.</i>

Litteratur

Johansson, Svante, *Nials svensk associationsrätt i huvuddrag*, 9:e omarbetade uppl., 2007, Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Millqvist, Göran, *Sakrättens grunder, En lärobok i sakrättens grundläggande frågeställningar avseende lös egendom*, 5:e uppl., 2009, Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare - Ämne, material, metod och argumentation*, 2:a uppl., 2007, Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Sandström, Torsten, *Svensk aktiebolagsrätt*, 4:e uppl., 2012, Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Wallin, Gösta, Herre, Johnny, *Lagen om skuldebrev m.m. – En kommentar*,
3:e reviderade uppl., 2011, Norstedts Juridik AB, Stockholm.

Artiklar

Henriksson, Per, *Aktiebrev, aktiebok och sakrätten*, Juridisk Tidskrift, nr 4,
2003/4

Rättsfall

NJA 2009 s. 79

RH 2004:77